

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет фізичного виховання і спорту

Молдованенко Ігор Ігорович

**ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ
ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В БАСКЕТБОЛІ НА ЕТАПІ
СПЕЦІАЛІЗОВАНО-БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

017 – Фізична культура і спорт

Автореферат дипломної роботи

На здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»

ВСТУП

Актуальність дослідження. Баскетбол за своєю популярністю займає одне з провідних місць в світовому спорті. Зміни правил гри і вища конкуренція, а також зниження результатів збірних команд України за останнє десятиліття, висувають нові вимоги до пошуку ефективних засобів і методів побудови багаторічного тренувального процесу в баскетболі. Вітчизняні фахівці вважають, що зниження результатів пов'язане з проблемою побудови тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного тренувального процесу. Можна виділити два напрямки її побудови: перше пов'язане з технічним освоєнням ігрових комбінацій, а друге з розвитком тактичного мислення. Проблема формування тактичного мислення піддавалася дослідженню в частині:

- Ефективності змагальної діяльності команди та індивідуальних дій гравця
- Результативності техніко-тактичних дій в умовах змагань
- Оперативного мислення з метою індивідуалізації підготовки .

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена наявністю протиріччя: Між необхідністю наукового обґрунтування формування тактичного мислення як провідного чинника тактичної підготовки і відсутністю об'єктивної інформації про особливості формування тактичного мислення і ефективних методів його формування в процесі багаторічної підготовки.

Проблема дослідження полягає у невідповідності потреби практики спорту та рівня розробленості теоретико-методичних засад формування тактичного мислення баскетболістів.

У зв'язку з вищевказаним, передбачається проведення дисертаційного дослідження, в якому: **Об'єкт дослідження** - тактична підготовка в баскетболі.

Предмет - особливості формування тактичного мислення юних баскетболісток 10-12 років на етапі початкової спеціалізації.

Мета роботи: Розробити модель формування тактичного мислення у баскетболісток на етапі початкової спеціалізації.

Гіпотеза - ми припускаємо, що організація тактичної підготовки юних баскетболісток 10-12 років з акцентом на розвиток тактичного мислення дозволить підвищити ефективність змагальної діяльності, і створить передумови для подальшого підвищення спортивної майстерності юних баскетболісток.

Завдання дослідження:

1. Дослідити стан проблеми формування тактичного мислення за даними літератури та визначити основні підходи до побудови тактичної підготовки на етапах багаторічного тренування.

2. Дослідити особливості тактичного мислення в реальних тренувальних умовах і виявити ефективні методичні підходи його розвитку на етапі початкової спеціалізації.

3. Розробити модель формування тактичного мислення у баскетболісток 10-12 років на етапі початкової спеціалізації.

4. Визначити ефективність розробленої моделі в умовах педагогічного експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає в:

- Виявленні особливостей формування тактичного мислення у юних баскетболісток.

- Визначенні зв'язків тактичного і практичного мислення зі спортивним результатом;

- В розробці та обґрунтуванні моделі формування тактичного мислення в підготовці юних баскетболісток 10-12 років.

Теоретична значимість полягає в тому, що теорія і методика навчання баскетболу доповнена відомостями про особливості формування тактичного мислення юних баскетболісток в процесі багаторічного тренувального процесу.

Практична значимість отриманих результатів дослідження полягає в обґрунтуванні використання тестів оцінюють практичне і тактичне мислення

для відбору дітей до занять баскетболом, в розробці комплексу засобів формування тактичної підготовленості у вигляді проблемних ситуацій ігрового характеру. Розроблена модель може бути рекомендована до впровадження в систему багаторічної підготовки спортсменів ДЮСШ та СДЮСШОР, а також систему професійної підготовки тренерів з баскетболу у вузах фізичної культури і спорту.

Структура дипломної: робота складається з вступу, трьох розділів, основних висновків, практичних рекомендацій, бібліографічного списку та додатків. Матеріали дослідження містять 5 рисунків, 8 таблиць, бібліографічний список представлений 149 роботами.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БАСКЕТБОЛІСТІВ

1.1. Тактичне мислення в системі підготовки юних баскетболістів.

Тенденції розвитку сучасної гри в баскетбол показують, що тактична підготовка гравців стає однією із головною серед інших видів підготовки гравців, бо визначає їх цільову спрямованість і зміст роботи з фізичної та технічної підготовки, виявляє їх функціональні обов'язки в команді, допомагає при виборі системи нападу та захисту, конкретизує параметри моделей команд і гравців у змагальній діяльності.

Теоретичний розділ підготовки не знаходить необхідної уваги у навчально-тренувальному процесі, тому перед тренерами стоїть багатогранна задача, яка полягає у пошуку інноваційних засобів та методів підготовки баскетболістів. І тому слід більш прискіпливо приділяти увагу дітям, які щойно прийшли до груп початкової підготовки з баскетболу.

1.2. Тактична підготовка в структурі навчально-тренувального процесу баскетболістів. У процесі навчання кожному розділу тактики гри умовно виділяють декілька етапів.

На першому етапі ведеться робота з розвитку у займаються специфічних якостей і здібностей, які складають основу успішних тактичних дій. Чільне місце тут займають підготовчі вправи для розвитку швидкості реакцій і орієнтування

На другому етапі в ході вдосконалення технічних прийомів цілеспрямовано формуються тактичні уміння, тобто розучуються індивідуальні тактичні дії.

Наступний, третій етап навчання тактиці гри спрямований на засвоєння тактичних взаємодій декількох гравців.

Будь-яка групова дія гравців розучується в наступній послідовності:

1) розповідь і показ на схемі або демонстраційній дошці взаємодій декількох гравців;

2) розучування напрямки, характеру переміщень і змісту дій кожного гравця безпосередньо на майданчику в умовах пасивної протидії суперника і в уповільненому темпі;

3) відтворення взаємодії на контрольованій швидкості і з обмеженою активністю суперника, що задається педагогом;

4) те ж, але з активною протидією в ігрових умовах на обмеженій ділянці майданчика;

5) виконання досліджуваного взаємодії у двосторонній навчальній грі без будь-яких обмежень активності нападників і захисників.

Освоєнню взаємодій між усіма гравцями команди, що знаходяться на майданчику, присвячений четвертий етап навчання тактиці баскетболу.

Командні дії вивчаються в тій же послідовності, що і групові. У ході навчання гравці, перш за все, повинні засвоїти початкове розташування на майданчику. Потім вони докладно знайомляться з усією схемою маневрування і змістом дій. Далі уточнюються окремі ланки взаємодій і, нарешті, дії всіх гравців знову зводяться воедино.

1.3. Аналіз сучасних підходів до побудови та проведення тактичної підготовки в баскетболі. Виділяють два основних види організації командних дій: стрімке нападі і позиційний нападі. Сутність стрімкого нападу полягає у швидкому переході команди від захисних дій до нападаючим при оволодінні м'ячем з метою завершити атаку проти неорганізованої або ще слабо організованою захисту суперників.

Успішна реалізація даного виду побудови гри в нападі можлива при використанні двох систем командних дій: швидкого прориву та раннього нападу.

Швидкий прорив розрахований на створення чисельної переваги над суперником в ході розвитку швидкісної контратаки і подальше її завершення з близької дистанції.

У випадках, коли команді не вдається довести атаку стрімкого нападу до логічного завершення, тобто до кидка в корзину, гравці атакуючої команди переходять до більш тривалого розіграшу м'яча. У ньому беруть участь всі п'ять гравців, що діють на своїх позиціях відповідно до заздалегідь розподіленими функціями в рамках обраної командою системи гри. Такий напад називається позиційним.

Позиційний напад розраховане на створення «слабкої ланки» в захисних порядках суперників завдяки розіграшу награних комбінацій. Існують дві системи позиційного нападу: через центрального (одного або двох) і без центрального гравця. Система позиційного нападу через центрального передбачає побудову атакуючих дій з використанням яскраво вираженого високорослого нападника.

1.4. Основні напрямки вдосконалення тактичної підготовки.

На первинному, базовому, рівні інтегральної підготовки вирішується завдання формування двокомпонентних зв'язків між результатами розвитку фізичних якостей і навчання техніки і тактики гри. Її досягнення здійснюються за допомогою вправ, що включають:

- Чергування розвитку спеціальних для баскетболу фізичних якостей (двох і більше);
- Послідовне виконання ігрових прийомів у різних поєднаннях, близьких до структури окремих фаз ігрової діяльності;
- Чергування завдань, спрямованих на акцентований розвиток спеціальних фізичних якостей і вдосконалення елементів техніки гри або тактичних дій;
- Багаторазове повторення ігрового прийому з підвищеною інтенсивністю при диференційованому розвитку спеціальних фізичних якостей, значимих для даного елемента техніки;
- Розвиток фізичних якостей у рамках структури ігрового прийому або в умовах виконання тактичних дій;

- Вдосконалення ігрових прийомів у ситуативних умовах, близьких до ігрових;

- Виконання ігрових прийомів у рамках тактичних дій і взаємодій;

- Вдосконалення тактичних дій з граничною інтенсивністю.

На другому рівні формуються взаємозв'язки більш високого порядку. За допомогою спеціально створених комплексних завдань ігрового і змагального характеру, рухливих і підготовчих ігор займаються ставляться в умови, що вимагають виконання конкретних техніко-фізичних або техніко-тактичних компонентів підготовленості в мінливих ситуаціях. Закріплення раніше утворених взаємозв'язків і їх подальше вдосконалення тут досягаються за допомогою:

- Направлено задається режиму м'язової діяльності;

- Варіювання обсягу й інтенсивності виконуваних в ігровій та змагальній формах завдань;

- Виконання ігрових дій при максимальній мобілізації функціональних можливостей організму.

Характер тренувальних впливів на займаються варіюють зміною правил і тривалістю ігрових і змагальних завдань, змістовним наповненням рухомих і підготовчих ігор

Найбільш високий кумулятивний тренувальний ефект при достатній підготовленості навчаються чинить на них участь у змаганнях. Ігрова діяльність в контрольних та офіційних іграх вимагає граничного цілісно-комплексного прояву всіх сторін підготовленості в екстремальних умовах протистояння. З одного боку, змагання є метою навчально-тренувальної роботи. Вони дозволяють на практиці визначити рівень володіння займаються навичками ігрової діяльності. А з іншого боку, служать ефективним тренувальним засобом у безперервному процесі інтегральної підготовки

РОЗДІЛ 2

МАТЕРІАЛИ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Матеріали досліджень

Первинним матеріалом в процесі власних досліджень слугували: інформаційні джерела науково-методичного характеру; звітна документація, протоколи опитування та тестування юних баскетболістів віком 10- 17 років м. Миколаєва.

Методи досліджень

Для вирішення мети та завдань дослідження нами використовувалися наступні методологічні підходи: Для вирішення поставлених завдань нами були обрані наступні методи:

- теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури;
- розробка моделі формування тактичного мислення;
- метод експертних оцінок; педагогічний експеримент,
- методи математичної статистики.

Аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури. Нами вивчалися та аналізувалися фундаментальні загальнотеоретичні роботи провідних вчених в галузі фізичної культури та спорту. Було проаналізовано 142 джерела навчально-методичної та науково-дослідних робіт, на підставі яких були виявлені протиріччя, сформована проблема і розроблена тема дослідження.

Розробка моделі формування тактичного мислення у юних баскетболісток 10-12 років.

Методологічною основою моделі формування тактичного мислення з'явився системний підхід в інтерпретації категоріально-системної методології В.І. Разумова (2004).

Педагогічний експеримент.

Для оцінки ефективності розробленої моделі в умовах навчально-тренувального процесу був організований педагогічний експеримент. Для його проведення були сформовані контрольна (n = 20) і експериментальна (n= 20) групи дівчат баскетболісток 10-12 років. Контрольна група займалася у відповідності з програмою ДЮСШ. В розділ тактичної підготовки експериментальної групи була впроваджена розроблена модель формування тактичного мислення.

Ефективність моделі оцінювалася:

1. За швидкістю вирішення тактичних завдань.
2. По змінах показників змагальної діяльності.

Первинні дослідження з виявлення можливих шляхів удосконалення навчально-тренувального процесу баскетболістів ми проводили з дівчатами на початковому і попередньо базовому етапах багаторічної підготовки.

Створення експериментальної програми базувалося на матеріалі для ДЮСШ з баскетболу. Однак її відмінність була у збільшенні часу, відведеного на теоретичну і тактичну підготовку юних баскетболісток та використання нових методик засвоєння техніко-тактичних прийомів. Суть педагогічного експерименту полягала в тому, що у баскетболісток з перших занять почали створювати комплекси тактичних задач, які вони повинні були вирішувати.

Згідно з новою методикою навчання акцент при виконанні технічного прийому, скажімо дриблінгу, ставився не на механічне виконання обведення стійок, а на вирішенні тактичних задач: обвести всіх захисників (стійки), і довести м'яч до певної точки (скажімо, до лицьової лінії) та зробити передачу або кидок м'яча в кошик. Це зразу ставило перед дітьми тактичні задачі: а) почати дриблінг з фінта на прохід і прохід; б) далі обведення наступного суперника (стійка №2) рукою віддаленої від захисника; в) ведення м'яча без зорового контролю, щоб бачити всіх суперників і укрити м'яч від них; г) завершити дриблінг кінцевою метою, передачею партнеру чи кидком м'яча в кошик.

В даному випадку тренер ставить перед дітьми завдання і створює умови для їх виконання, а діти намагаються самостійно знаходити раціональну техніку, а їхня діяльність контролювалася і спрямовувалась тренером. Створення тренером упорядкованих ігрових ситуацій шляхом застосування тактичних дій здійснювалось за допомогою різних засобів наочності. Перед виконанням завдання спортсменкам пропонувалось продумати майбутню діяльність і послідовність виконання операції. Зверталась увага спортсменок на необхідність контролю за своїми діями. Правильність дій баскетболісток визначалась за допомогою взаємоконтролю спортсменів один за одним.

Організація досліджень

У проведенні дослідно-експериментальної роботи брали участь юні баскетболісти віком від 10 до 17 років загальною кількістю 120 осіб.

Перший етап дослідження: проводились огляд і аналіз навчально-методичної та науково-дослідної літератури з проблеми дослідження; розроблялися і формувалися базові положення, методологічний апарат та дослідження; відбиралися і формувалися методи вивчення і вирішення поставлених завдань дослідно- експериментальної роботи.

Другий етап дослідження: Полягав у проведенні попередніх досліджень юних баскетболісток з виявлення особливостей формування тактичного мислення. Дані, отримані в ході дослідження, з'явилися основою для розробки моделі формування тактичного мислення у юних баскетболісток

Третій етап дослідження: Полягав у апробуванні експериментального підходу до формування тактичного мислення в умовах реального педагогічного експерименту. Оцінка ефективності розробленої моделі визначалися по зміні показників тактичної підготовленості та змагальної діяльності.

Четвертий етап дослідження: припускав оцінку ефекту післядії моделі формування тактичного мислення, обробку отриманих результатів та оформлення магістерської роботи.

ВИСНОВКИ

1. Багаторічна організація тактичної підготовки в баскетболі, як правило, пов'язана з технічним освоєнням тактичної комбінації без акценту на формування основ тактичного мислення на етапі початкової спеціалізації і з подальшим збільшенням загального обсягу тактичних комбінацій на етапі спортивного вдосконалення.

2. До особливостей формування тактичного мислення баскетболісток слід віднести високий рівень розвитку практичного мислення у віці 10-12 років

3. Ефективними педагогічними умовами організації процесу формування тактичного мислення є множинність тактичних комбінацій в процесі тактичної підготовки і спряженість навчання технічним і тактичним діям в процесі технічної підготовки. Основними засобами формування тактичного мислення є проблемні ситуації.

4. Впровадження розробленої моделі формування тактичного мислення в навчально-тренувальний процес юних баскетболісток у вигляді педагогічного експерименту порівняльного типу, дозволило суттєво підвищити рівень тактичної підготовки спортсменок експериментальної групи. Підвищення рівня тактичної підготовленості виразилося в: появі достовірних відмінностей ($p < 0,05$) між групами за показниками тактичного мислення в простих (на 31,8%) і складних (на 34,4%) комбінаціях, по варіативності атакуючих дій (57,4%), кількістю передач (41,7%), кількістю набраних очок (41,6%), зменшення кількості помилок (25,7%) і втрат м'яча (21,4%).

5. Педагогічні спостереження та оцінка змагальної діяльності спортсменок експериментальної групи, проведені протягом року після закінчення експерименту, продемонстрували достовірне зниження показника варіативності атакуючих дій і зниження річних приростів показників втрат м'яча, кількості набраних очок і ефективності змагальної діяльності, що свідчить про доцільність регулярного застосування експериментальних передзмагальних мезоциклів в навчально-тренувальному процесі юних

баскетболісток.

Анотація до магістерської роботи

**Тема: «ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ
ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В БАСКЕТБОЛІ НА ЕТАПІ
СПЕЦІАЛІЗОВАНО-БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ»**

Ключеві слова: Тактична підготовка, удосконалення тактичного мислення, Баскетбол.

У вступі розкривається актуальність теми, ставиться проблема, мета і завдання дослідження, визначаються об'єкт, предмет наукових пошуків, формулюється гіпотеза, ставляться мета і завдання, вказується методологічна база дослідження, його теоретична, практична значущість і.

У першому розділі ми обговорюємо тактичну підготовленість та шляхи її вдосконалення.

У розділі другому здійснюється дослідно-практична робота. У главу входить постановка завдань, мети практичної роботи, перерахування педагогічних умов для досягнення високого рівня тактичного мислення.

У висновку по ній описується значимість отриманих результатів

The introduction reveals the relevance of the topic, sets the problem, purpose and objectives of the study, determines the object, subject of scientific research, formulates the hypothesis, put the purpose and objectives, indicates the methodological basis of the study, its theoretical, practical significance.

In the first section we discuss tactical readiness and ways to improve it.

In the second section experimental and practical work is carried out. The chapter includes the setting of tasks, the purpose of practical work, the transfer of pedagogical conditions to achieve a high level of tactical thinking.

In conclusion, it describes the significance of the results obtained

